

Archwilio Cydnerthedd Cymunedol

Alex Swift: Croeso, dyma'r Cyfnewid, podlediad swyddogol Archwilio Cymru. Yn ymuno â mi mae Nick Selwyn, Matthew Brushett, Philippa Dixon, Euros Lake, a Charles Rigby o'n tîm llywodraeth leol. Mae'r podlediad hwn yn dilyn y gwaith yr ydym wedi'i wneud ar Fentrau Cymdeithasol Tlodi a Gwydnwch Cymunedol. A allwch chi ddechrau drwy esbonio sut mae'r meysydd hyn yn gysylltiedig?

Euros Lake: Diolch Alex, mae'n debyg mai'r peth cyntaf i'w ddweud yw'r adroddiad a gyhoeddwyd gennym yn ôl ym mis Tachwedd, rwy'n credu mai'r llynedd oedd tynnu sylw at yr her diwedd llinell sy'n wynebu pob cyngor yng Nghymru, pob corff cyhoeddus yng Nghymru a bod tlodi yn fater cynyddol ac mae'n fater sy'n effeithio ar bob cymuned yn ein gwlad. Rwy'n dyfalu bod y ddau adroddiad canlynol bryd hynny, edrych ar wytnwch cymunedol a datblygu'r defnydd o fentrau cymdeithasol a gosod dau ateb posibl i gynghorau a ffyrdd gwahanol o weithio a fydd yn eu galluogi i gwrdd â'r her honno a mynd i'r afael â hi. Gobeithio yng nghyd-destun amgylchedd gwaith anodd iawn o ran cyfyngiadau eu cyllideb a'r adnoddau y maent yn gweithio ynddynt ar hyn o bryd.

Alex Swift: Roeddwn i'n mynd i ofyn ychydig yn fanylach pam rydych chi'n teimlo ei bod hi'n bwysig ystyried y tri maes hyn ochr yn ochr â'i gilydd. Felly oes rheswm pam eich bod wedi dewis canolbwyntio ar y tri maes hyn yn benodol?

Charles Rigby: Rwy'n credu ar hyn o bryd bod tlodi ar flaen meddyliau pobl gyda'r Argyfwng Costau Byw a heriau eraill y mae'r wlad yn eu hwynebu. Fel y dywedodd Euros, mae'n her enfawr ac un o gryfderau'r ffordd yr ydym yn gweithio fel sefydliad yw cynnig atebion a chefnogaeth i awdurdodau lleol a chyrff sector cyhoeddus eraill, o ran sut i fynd i'r afael â'r materion enfawr hyn. Dyna pam ei bod yn bwysig gweld yr adroddiadau fel tri rhan mewn gwirionedd. Fel y mater trosfwaol yna dywedodd y ddau ateb posib, fel y dywedodd Ewros.

Euros Lake: Rwy'n credu nad yw gwytnwch cymunedol a gwytnwch cymdeithasol yn fwy eang yn rhywbeth yr ydym wedi breuddwydio amdano, ar y cyfan rydym yn edrych ar effeithiolrwydd

gwasanaethau cyhoeddus ac rydym yn dod i ddyfarniad ar sut mae adnoddau'n cael eu defnyddio ac mae'n debyg mai naratif yr ydym wedi'i adlewyrchu yn y ffaith bod y rhan fwyaf o amcanion llesiant y cynghorau bellach yn cynnwys rhywfaint o gyfeiriad at rymuso cymunedau i ymgymryd â'u datrysiadau eu hunain, a llai o ddibyniaeth ar wasanaethau cyhoeddus. Felly mewn gwirionedd yn y cyd-destun hwnnw rydym wedi edrych ar yr hyn y mae cynghorau'n ei wneud. Felly mae'n debyg mai dyna'r camau y tu ôl i'r geiriau a'r hyn y mae cynghorau'n ei wneud yn wahanol. Yn yr un modd â chysylltiadau â hynny mewn gwirionedd, mae gennych ffocws wedyn ar fentrau cymdeithasol o fewn y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant sy'n ei gwneud yn ofynnol i gynghorau weithio gyda'r sector hwnnw.

Philippa Dixon: Dim ond i godi ar bwynt Charles ac Erys am atebion. Rwy'n golygu, yn amlwg, fel sefydliad Archwilio Cymru, yr hyn yr ydym wir eisiau ei wneud yw gyrru gwelliannau ac yn benodol gan gyfeirio at Ddeddfau Cenedlaethau'r Dyfodol Llesiant, gwelliannau cynaliadwy. Felly, yr hyn rwy'n credu sy'n allweddol am wytnwch cymunedol a mentrau cymdeithasol yw bod y ddau ohonynt yn cynnwys cyfathrebu, cydweithio â chymunedau, fel bod cynghorau wir yn deall y gwasanaethau sydd eu hangen arnynt. Yna, er enghraifft, drwy annog grŵp cymunedol lleol i sefydlu menter gymdeithasol, mae hwnnw'n ateb a allai fod yn gynaliadwy i rywbeth na all y cyngor ei wneud mwyach am unrhyw reswm, er enghraifft, mewn cyllid efallai.

Alex Swift: Diolch yn fawr call call Yna symud ymlaen at yr ail gwestiwn. I roi syniad o faint y mater, a allwch chi nodi rhai o ganfyddiadau allweddol eich adroddiad ar dlodi?

Matthew Brushett: Helo Alex, byddaf yn cymryd yr un hon. Roeddwn i'n ymwneud yn fawr â'r adroddiad. Yn gyntaf oll, mae fel adroddiad diddorol iawn i ni. Rwy'n credu ei bod fel amser hollbwysig i wneud yr adroddiad hwn hefyd o ystyried y pwysau ar Gostau Byw y mae pawb yn eu hwynebu ond yn enwedig y rhai mwyaf agored i niwed mewn cymdeithas. Rwy'n credu mai un o brif ganfyddiadau fy adroddiad oedd bod pobl ym mhob rhan o Gymru yn parhau i fyw mewn tlodi ac mae'r niferoedd hynny ar y cyfan yn codi. Cymru hefyd sydd â'r lefel uchaf o dlodi incwm cymharol yn y DU yn ystod y degawd diwethaf. Felly mae'n faes penodol o ffocws i ni ac mae'n iawn ein bod ni'n gwneud hynny. Rwy'n credu mai'r peth cyntaf i ni yw ei fod yn faes mor gymhleth i gyrrff cyhoeddus ddelio ag ef, yn enwedig ar lefel lleol hefyd. Nid

oes un gwasanaeth sy'n mynd i'r afael â thlodi mewn gwirionedd. Mae'n gofyn am wasanaethau i weithio gyda'i gilydd, hynny ar draws llywodraeth leol ond hefyd llywodraeth genedlaethol hefyd. Does dim targedau statudol ar gyfer tlodi yng Nghymru chwaith. Mae yna strategaeth tlodi plant ac rwy'n gwybod bod Llywodraeth Cymru yn ceisio ehangu hynny ond mae hynny wedi bod yn her benodol a mater i gynghorau lleol yw mynd o gwmpas hyn eu hunain a ffurfweddu eu gwasanaethau yn y ffordd iawn. Rwy'n dyfalu mai'r prif bwynt arall yw ein bod wedi darganfod nad yw cynghorau wir yn gwybod beth maen nhw'n ei wario ar dlodi hefyd. Felly, mae'n anodd iawn edrych ar ba mor effeithlon maen nhw'n cael ac mewn gwirionedd yr effaith maen nhw'n ei chael o'r gwariant hwnnw. Yn olaf, y thema gyffredinol a ganfuwyd gennym yw bod y pwyslais yn aml iawn ar fynd i'r afael â symptomau tlodi yn hytrach na mynd i'r achosion sylfaenol. Nawr gallwch chi weld pam mae hynny'n digwydd gyda chynghorau yn defnyddio cyllid grant, weithiau mae'n hawdd mynd i'r afael â rhai o'r problemau tymor byr hynny yn hytrach na mynd i'r afael â'r math o broblemau anoddach yn y tymor hir.

Nick Selwyn: Rwy'n credu hefyd ei bod yn amser diddorol iawn i edrych ar hyn, yn ffres o'r pandemig.

Rwy'n credu bod y math hwnnw o daflu goleuni ar, neu wedi dod â mwy o sylw cyhoeddus i faterion a allai fod wedi mynd o bosibl o dan y radar ymlaen llaw. Rwy'n credu mai'r ddau beth sy'n glynu gyda mi o ran cael sylw'r cyhoedd mewn gwirionedd, os edrychwch chi ar rywbeth fel tlodi digidol ar ddechrau'r pandemig, pobl yn mynd trwy gypyrddau i ddod o hyd i hen liniaduron a phethau i alluogi plant i ddysgu, nad oedd ganddynt y dyfeisiau gartref i allu cyrchu adnoddau digidol. Gallwch weld hynny gyda'r gwaith y mae sefydliadau fel Cymunedau Digidol Cymru yn ei wneud i geisio mynd i'r afael â thlodi digidol. Peth allweddol arall y pandemig yw'r math o brydau ysgol am ddim ac ymgyrchoedd Marcus Rashford, ac ati. Rwy'n credu bod hynny wedi dod adref mewn gwirionedd efallai yn canolbwyntio ar wahanol agweddau ar dlodi a allai fod wedi mynd o dan y radar o'r blaen.

Alex Swift: Diolch am y ddau, mae hynny'n ddiddorol iawn. Rhywbeth arall a godwyd yn eich adroddiad a oedd yn ddiddorol iawn i mi, a ydych yn sôn am weld tlodi fel safbwynt yn hytrach na diffiniad. A all rhywun esbonio beth rydych chi'n ei olygu?

Charles Rigby: Ydw, gallaf gymryd yr un honno. Rwy'n credu'n arbennig yn ystod ein gwaith maes pan oeddem yn ddigon breintiedig i siarad â'r Comisiwn Gwirionedd Tlodi yn Abertawe a buom

hefyd yn siarad â rhai o sylfaenwyr Comisiynau Gwirionedd Tlodi mewn rhannau eraill o'r DU. O weithio gyda'r rheini yn ogystal â sefydliadau eraill fel Cyngor ar Bopeth, rwy'n credu bod elfen ddynol hyn yn dod yn gryf iawn. Mae tlodi ar bapur ac mewn ffigyrau, yn niffiniadau amrwd y pethau hyn ond yr elfen ddynol sy'n dod â hyn ymlaen mewn gwirionedd. Pan oedden ni'n dod â'n tystiolaeth at ei gilydd, fe wnaethom ddatblygu syniad o'r saith dimensiwn hyn. Byddaf yn ceisio eu cofio oddi ar ben fy mhen. Felly mae gennych chi dai o ran methu fforddio rhent a morgais, gall hynny hefyd gynnwys pethau fel methu fforddio'r dodrefn priodol i allu byw mewn tŷ a thŷ i'ch plant mewn ffordd ddiogel a chyfforddus. Y tanwydd a'r egni sy'n amlwg yn ffres ym meddyliau pawb ar hyn o bryd. Y dillad a'r esgidiau rydyn ni wedi gweld pethau fel grantiau gwisg ysgol a mathau eraill o fentrau gyda nhw. Mae'r un clasurol yr wyf yn meddwl sydd ar flaen ein meddyliau hefyd, y bwyd a'r dŵr. Yn enwedig wrth i gostau byw gynyddu, mae mor anodd i bobl gael mynediad at y pethau hyn. Yna rydyn ni'n mynd i mewn i'r rhai mwy diddorol o ran hynny, nid wyf yn credu y byddech chi o reidrwydd yn codi'n gyffredin, y math o waharddiad o wasanaethau. Yn ystod y pandemig gwelsom lawer o wasanaethau o wyneb yn wyneb i ddigidol. Nid yw hynny'n dda os nad oes gennych y rhyngwyd ac nad oes gennych y dyfeisiau. Os nad oes gennych y sgiliau data i allu cyrchu'r gwasanaethau hynny, cewch eich eithrio oherwydd eich bod eisoes yn byw mewn tlodi. Yna mae ochr emosiynol ohono, yr agwedd lles. Un o'r pethau a oedd yn drawiadol iawn wrth siarad â'r Comisiynau Gwirionedd Tlodi yw'r llwm y mae'n rhaid i rai pobl ddelio ag ef a'i oresgyn er mwyn goroesi yn unig. Mae'r holl bethau hyn ar ben agweddau ariannol hyn.

Matthew Brushett: Rwy'n credu bod Charles yn iawn yn yr ystyr bod y saith dimensiwn hynny yn wirioneddol allweddol i hyn. Efallai nad yw rhywun yn profi'r holl agweddau hynny ar dlodi ond mewn gwirionedd cryn dipyn o'r dimensiynau hyn, bydd y bobl hyn yr ydym wedi siarad â nhw yn atseinio gyda nhw ac mewn gwirionedd efallai na fydd un peth ar wahân yn anfon y person hwnnw i dlodi mewn gwirionedd, ond po fwyaf o'r rhain y mae pobl yn delio â nhw, y mwyaf o anhawster maen nhw'n mynd i'w hwynebu ac fel y dywedodd Charles, gyda gwaharddiad. Yr eiliad y cewch eich gwahardd o'r gwasanaethau hynny, yn y byd modern, mae gwir angen i chi gael mynediad i'r rhyngwyd, rydym i gyd yn defnyddio ein Ffonau Clyfar bob dydd i wybod ble i fynd am y gwasanaethau hyn, wrth i gynghorau symud mwy o'u gwasanaethau ar-lein. Gwelsom lawer iawn o'r pandemig. Rwy'n credu ein bod yn cydnabod hyn ei bod yn bwysig iawn dal i gael y gwasanaethau wyneb yn wyneb hynny hefyd. Felly ydw, rwy'n credu bod tlodi yn un o'r pethau hyn os edrychwch chi ar y mesur absoliwt, rwy'n credu

bod pobl wrth feddwl am dlodi, maen nhw'n meddwl am bobl sy'n dod i ben amddifadedd eithafol iawn ond mewn gwirionedd nid o reidrwydd yw bod hyn yn fath o droell bron i lawr a all ddod i ben ar y pwynt hwnnw ond fel rydyn ni wedi gweld mae yna bobl o'n cwmpas sy'n profi tlodi yn yr agwedd hon.

Alex Swift: Diolch i chi a diolch am y gwahaniaeth hwnnw rhwng y gwahanol ffurfiau y gall tlodi eu cymryd hefyd. Felly o'r hyn rydych chi wedi'i ddarganfod beth yw rhai o'r ffyrdd y gall gwasanaethau cyhoeddus addasu a defnyddio arfer da i helpu pobl sy'n byw mewn tlodi neu'n profi tlodi?

Matthew Brushett: Wel, rwy'n credu ein bod wedi gweld fel y crybwyllwyd gan Charles, pethau fel Comisiwn Gwirionedd Tlodi Abertawe yr wyf yn gwybod bod Charles a Nick wedi ymweld â nhw mewn gwirionedd ac y cafodd gryn effaith arnynt. Felly rhoi cynnig ar ddulliau arloesol newydd fel hyn i gael pobl sydd mewn gwirionedd yn profi tlodi i'w cael i eistedd o gwmpas y bwrdd gyda'r rhai sy'n gwneud penderfyniadau, fel eu bod yn cael dylanwad go iawn ar bolisi. Er ein bod yn gweld y da sy'n gallu deillio o hynny, rwy'n credu ei bod yn deg dweud nad ydym wedi gweld y math hwnnw o raddfa ledled Cymru. Felly mae'n ymwneud â chael y math hwnnw o ddull seiliedig ar risg, mae'n rhaid i chi roi cynnig ar bethau newydd a chysylltu â phobl sy'n profi realiti tlodi. Fel arall, byddwch yn gwneud llawer o ragdybiaethau nad ydynt o reidrwydd yn wir. Wedi gweld dulliau da eraill, nid ydym yn brin o ddeddfwriaeth yng Nghymru, pethau fel dyletswydd economaidd-gymdeithasol, ac rydym wedi gweld cynghorau'n defnyddio hynny'n effeithiol trwy ymgorffori hynny a'i gymryd o ddifrif a defnyddio'r mesurau hynny mewn gwirionedd i gyflawni rhywbeth ymarferol a all wneud gwahaniaeth i bobl mewn gwirionedd ac mewn gwirionedd drwy ddilyn y mesurau hynny drwy'n briodol, gallwch ystyried effeithiau ehangach tlodi hefyd. Rydym hefyd wedi gweld cydweithrediad da rhwng sefydliadau sector cyhoeddus a'r trydydd sector. Pethau fel yng Nghaerdydd maen nhw wedi ymuno â Chyngor ar Bopeth gydag Undeb Credyd Mechniaeth a gwasanaethau'r cyngor i mewn i Siop Un Stop, dim ond i'w gwneud yn brofiad sy'n canolbwyntio ar y defnyddiwr. Pobl sydd bron mewn anobaith ar yr adeg honno yn eu bywydau, ni allwn ddisgwyl iddynt barhau i fynd yn ôl ac ymlaen i'r cyngor i wahanol wasanaethau, mae angen i gynghorau fod yn fwy integredig a chydgyssylltiedig yn y ffordd y maent yn gwneud pethau. Felly, mae rhai enghreifftiau da o hynny, ond rwy'n credu y byddem yn hoffi gweld mwy ohono. Mae rhai enghreifftiau da yng Ngogledd Cymru hefyd. Rydym wedi

gweld yn Sir Ddinbych a'r Rhyl yn defnyddio'r bwrdd datblygu cymunedol dim ond i dargedu'r rhai mwyaf anghenus. Gydag adnoddau cyfyngedig, mae'n bwysig iawn eich bod mewn gwirionedd yn targedu adnoddau ac yn blaenoriaethu yn unol â hynny lle mae eu hangen.

Nick Selwyn: Mae Matt wedi cyffwrdd ag ef yno, mae cymryd defnyddiwr a barn sy'n canolbwyntio ar bobl mor bwysig. Os ydym ni fel gwlad eisiau gweld y dull o ymdrin â hyn yn fwy ataliol ac i ddefnyddio'r pum ffordd o weithio, mae agweddau cydweithredu ac atal hyn yn hanfodol iawn. Dim ond yn enwedig gyda rhai aelodau o'r garfan hon efallai y bydd gennych anghenion uchel iawn a fydd yn cael mynediad at lawer o wahanol wasanaethau'r cyngor. Mae angen i'r cyngorau gydweithio a chyfathrebu'n fewnol yn ogystal ag yn allanol er mwyn canolbwyntio eu hymdrechion. Mae'n rhaid dylunio'r gwasanaethau gyda'r bobl hynny mewn golwg, soniodd y bobl sydd ar y lefel amddifadrwydd fel Matt yn gynharach, sydd angen y math hwnnw o ymyrraeth argyfwng ar unwaith. Ond hefyd y bobl sydd ar fin syrthio i'r troellog y soniodd Matt amdanynt, mae angen iddynt ystyried yr holl grwpiau gwahanol hyn a'r unig ffordd y gallwch chi wneud hynny mewn gwirionedd yw trwy ganolbwyntio ar y defnyddiwr gwasanaeth gwirioneddol. Efallai y bydd pethau'n edrych yn wych i ni, mae'n fraint i chi beidio â bod yn y sefyllfa hon, ond efallai na fydd hynny'n gweithio i unrhyw un sy'n ei chael hi'n anodd o ddydd i ddydd. Mae hynny'n hanfodol er mwyn cael y gwasanaethau hyn yn iawn.

Alex Swift: Diolch. Rwyf hefyd yn deall bod llawer o'r mater hwn yn ymwneud â helpu awdurdodau lleol a gwasanaethau cyhoeddus i ddeall maint y broblem. Felly allwch chi siarad ychydig am beth yw mapio profiad ac am yr offeryn data rydych chi wedi'i ddatblygu fel tîm?

Matthew Brushett: Felly os ydw i'n cyffwrdd â mapio profiad. Fel yr oedd Charles yn ei ddweud, mae gan bob un ohonom syniadau o beth yw tlodi mewn gwirionedd ond oni bai bod cyngorau'n gweithio i ddeall realiti lle mae'r problemau'n gorwedd yn eu hardal leol a'i fapio ar raddfa yna nid ydych yn gwybod y broblem rydych chi'n delio â hi. Fel y dywedais yn gynharach, gallwch wneud rhagdybiaethau ar y lefel llunio polisi hwnnw ac mewn gwirionedd rydych chi'n seilio hynny ar yr hyn rydych chi wedi'i glywed ac yn edrych ar draws eich meysydd gwasanaeth ond nes i chi fapio hynny allan ac mae hynny'n llythrennol yn dilyn trwy'r daith y bydd defnyddwyr gwasanaeth yn ei chymryd i gael mynediad at wasanaethau i nodi ble mae'r rhwystrau hynny mewn gwirionedd ond lle mae gwahanol wasanaethau'n gweithio'n dda gyda'i gilydd hefyd, ac mewn gwirionedd yn gweithio i gynyddu hynny. Felly nid yw hynny'n

cael ei wneud trwy fynd i'r afael â hyn mewn ffordd o ddydd i ddydd, mewn dull tymor byr, dim ond cam yn ôl ac edrych ar ble rydych chi'n ceisio mynd yn y tymor hir gyda hyn ac mewn gwirionedd nid swiling i ffwrdd o ble mae'r problemau. Yn amlwg, mae hynny'n gofyn am roi rhywfaint o adnoddau i mewn i hynny ac wrth gwrs mae cydweithredu â phartneriaid eraill yn hanfodol yn hyn o beth i gyrraedd y pwynt hwnnw hefyd. Rwy'n credu i ni gyda phrofiad o fapio, efallai na fydd defnyddwyr yn cyrchu gwasanaethau yn y ffordd y maen nhw wedi'u dylunio mewn gwirionedd. Felly mae'n bwysig dod o hyd i ble mae'r peryglon hynny ac i gyd-fynd â hynny o amgylch y defnyddiwr go iawn yn hytrach na disgwyl i bobl sy'n profi tlodi weithio o amgylch y gwasanaethau sydd eisoes ar waith. Dim ond ar yr offeryn data, roeddwn i'n rhan fawr o roi hyn at ei gilydd. Her fawr i ni wrth greu teclyn rhyngweithiol oedd fel y dywedais, does dim dangosyddion penodol go iawn o dlodi yng Nghymru. Gallwn gyffwrdd â'r dangosyddion ehangach ond ychydig iawn ac ymhell rhyngddynt o ran dangosyddion statudol. Felly rydym wedi gweld offer data eraill yn edrych ar y data sydd yno yn y sector cyhoeddus ond fe benderfynon ni fynd yn ehangach na hyn, ac edrych ar y saith dimensiwn yna o dlodi mewn golwg, ac edrych y tu allan i'r setiau data arferol y byddech chi'n disgwyl i gyrff cyhoeddus eu defnyddio. Felly edrychon ni ar bethau fel sgoriau credyd a dyled o gwmpas pobl sy'n profi anhawster. Pethau fel tlodi dodrefn, mae data allan yna ar hyn. Mae'n fwy arwyddocaol nag yr ydych chi'n meddwl na all pobl gael nwyddau sylfaenol yn eu cartref. Felly mae llawer o'r pethau hyn wedi'u cynnwys yn yr offeryn data. Rydym wedi dod â gwybodaeth banc bwyd at ei gilydd dim ond i ddangos maint y broblem hefyd. Rydym hefyd wedi cynnwys rhai o'r dangosyddion lles sydd yno hefyd. Yr hyn yr ydym wedi ceisio'i wneud mewn gwirionedd yw rhoi'r profiad hwnnw sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn hwnnw o flaen a chanolbwynt. Pan fyddwch chi'n ystyried data mewn gwirionedd, gall fod yn eithaf hawdd mynd ar goll yn y ffigurau sydd ar gael i chi yn unig ac yn hawdd eu cyrchu. Felly, er nad yw ein hofferyn yn berffaith, fe wnes i gynllunio i annog awdurdodau lleol i wneud mwy o ddefnydd o'u data, ac mewn gwirionedd mae llawer o setiau data wedi'u hamgylchynu ar hyn o bryd, rhai setiau data eithaf credadwy nad ydych chi mewn gwirionedd yn eu defnyddio o ddydd i ddydd. Felly mae'n annog cynghorau i feddwl y tu allan i'r bocs yn unig a gwneud y cysylltiadau rhwng y rheini yn fwy.

Charles Rigby: Rwy'n credu bod Matt yn eithaf cymedrol yno o ran ei ddefnyddio ei sgiliau yno i ddod â chynnyrch da iawn at ei gilydd. Rwy'n credu bod ganddo'r cryfderau yno. Mae'n cyd-fynd â'r saith dimensiwn a godwyd gennym ac mae wir yn rhoi'r math hwnnw o olygfa gron i chi o ran

gwahanol ddimensiynau hyn. Rwy'n credu o ran cefnogi cynghorau ar hyd y ffordd, rwy'n credu ei fod yn arf gwych i wneud hynny hefyd oherwydd gallwch gymharu cynghorau tebyg â'ch gilydd. Gallwch ei gymharu â chyfartaledd Cymru hefyd. Mae Matt yn iawn, mae gan gynghorau lawer o ddata pwysig iawn mai data allanol yn unig yw hwn ond er mwyn mynd i'r afael â'r broblem hon wrth symud ymlaen ar raddfa fawreddog mae'n rhaid i'r uchelgais fod yno mewn gwirionedd i ddefnyddio'r data sy'n wynebu mewnol hwnnw. Mae yno ac mae rhwystrau i'w goresgyn, ond cyn gynted ag y byddwch yn cael y math hwnnw o gronfeydd data cyfoethog at ei gilydd, byddwch yn cael y mewnwelediadau i dargedu ymyriadau a bydd cynllunio strategaethau gymaint yn well, dim ond oherwydd ei fod yn cael ei yrru gan ddata.

Alex Swift: Diolch i chi sy'n swnio'n ddiddorol iawn a byddwn yn cysylltu â'r offeryn data yn yr erthygl podlediad a'r disgrifiad. Felly rydym eisoes wedi cyffwrdd â'ch gwaith ar fentrau cymdeithasol a sut mae hynny'n gysylltiedig â thlodi. A allwch egluro'n fanylach beth mae'r term menter gymdeithasol yn ei olygu a sut y gallant fod yn adnodd gwerthfawr i gymunedau?

Philippa Dixon: Iawn, felly yr hyn rwy'n credu sy'n bwysig ei ddeall am fentrau cymdeithasol yw nad oes un model penodol, mae bron yn gontinwrm o wahanol fathau o sefydliad. Rwy'n golygu, yn fras, eu bod yn eistedd rhwng y sector cyhoeddus a'r sector preifat ond gallant ddod ar sawl ffurf wahanol. Felly, er enghraifft, partneriaethau er elw, mentrau cydweithredol dielw, sefydliadau cydfuddiannol, busnesau cymdeithasol, cwmnïau buddiannau cymunedol ac elusennau. Ond rwy'n credu ei fod yn llai am beth yw mentrau cymdeithasol a mwy am yr hyn maen nhw'n ei wneud. Felly'r peth allweddol am fentrau cymdeithasol yw eu bod yn fath o gymryd strategaeth fasnachol y sector preifat ac yna cymhwyso hynny i'r awydd i greu gwerth cymdeithasol y sector cyhoeddus. Yr hyn sy'n wirioneddol bwysig am fentrau cymdeithasol, yn enwedig o ran mynd i'r afael â thlodi, yw y gallant fod o fudd i gymunedau difreintiedig ac yn arbennig creu cyfoeth a dal y cyfoeth hwnnw o fewn y gymuned. Felly trechu tlodi mewn angen.

Nick Selwyn: Er mwyn ychwanegu at hynny Alex, os edrychwch ar y sector ledled Cymru a'r math o waith y maent yn ei wneud, maent yn sefydliadau llai ar y cyfan sy'n gweithredu ar lefel gymunedol iawn, bron ar lefel gymdogaeth. Fel y gallant ymgysylltu â phobl mewn ffordd na all cyrff cyhoeddus mwy, fel awdurdodau lleol a chyrff iechyd. Felly maen nhw'n rhan fawr o'r gymuned honno felly maen nhw'n deall yr heriau mae pobl yn eu hwynebu, o ddydd i ddydd.

Maent yn aml yn byw o fewn y gymuned, maent yn aml yn cyflogi pobl sy'n gymdogion ac yn ffrindiau. Felly, fel sefydliad ar lefel gymunedol, maen nhw wir yn deall ar lawr gwlad beth mae'n ei olygu i fod yn dlawd ac i bobl fyw mewn tlodi, a'r profiadau y mae angen iddyn nhw fynd i'r afael â nhw. Fel y dywedodd Philippa, mae'r cyfle hwn i ddefnyddio bron ethos y sector preifat i greu cyfoeth o fewn y gymuned yn rhywbeth na all y rhan fwyaf o gyrff cyhoeddus ei wneud. Felly maen nhw'n cael eu rhedeg i gynhyrchu incwm, i gynhyrchu elw ond y gwahaniaeth yw nad ydyn nhw'n defnyddio'r elw hwnnw i dalu bonws i gyfranddaliwr, maen nhw'n ei fuddsoddi yn ôl yn y gymuned honno er budd pobl leol. Y math o bethau sy'n cymryd rhan, unrhyw beth y gallwch feddwl amdano mae'n debyg bod menter gymdeithasol sy'n gwneud rhywfaint o waith yn y maes hwnnw. Yn bennaf yn y gwasanaethau cymdeithasol ond mae hefyd yn meddwl fel tai, hamdden, addysg, adfywio datblygu cymunedol, unrhyw gambit o fewn cymdeithas Cymru mae menter gymdeithasol yn gwneud gwaith cadarnhaol iawn.

Alex Swift: Diolch yn fawr i'r ddau ohonoch. Mae hynny'n ddiddorol iawn ac rwyf am bwysleisio pwysigrwydd amddiffyn mentrau cymdeithasol oherwydd bod dyn ohonynt mewn perygl na sefydliad mwy, oherwydd fel y gwnaethoch nodi Nick, maent yn aml yn sefydliadau cymunedol llai. Felly, a allech chi fynd i mewn i beth yw rhai o'r heriau sy'n wynebu mentrau cymdeithasol a sut y gellir helpu i oresgyn yr heriau hynny?

Philippa Dixon: Felly, rwy'n credu yn gyntaf ac yn bennaf bod faint o arian sydd gan fenter gymdeithasol ac sy'n parhau i'w dderbyn gan y sector cyhoeddus wedi lleihau flwyddyn ar ôl blwyddyn. Felly i ddechrau mae gennych chi'r math hwnnw o her ariannu, yr her o fynd oddi ar lawr gwlad mewn gwirionedd. Yr hyn a ganfuom yn ein hadroddiad, yn ein hastudiaeth ac yr adroddwyd arnom, oedd bod gan gynghorau ymagwedd adweithiol i raddau helaeth, yn hytrach nag ymagwedd ragweithiol tuag at fentrau cymdeithasol. Felly dydyn nhw ddim yn mynd allan yna ac yn cydweithio gyda chymunedau, yn hytrach os yw mentrau cymdeithasol yn dod atyn nhw, gwych. Ond os na, ni fyddant o reidrwydd yno. Rwy'n credu bod hynny'n deillio o rywbeth arall a welsom oedd diffyg arweinyddiaeth a gweledigaeth o amgylch mentrau cymdeithasol. Rwy'n golygu bod cynghorau wedi dweud wrthym eu bod yn gwerthfawrogi manteision mentrau cymdeithasol ond nid wyf yn credu eu bod wedi deall yn iawn y potensial llawn i fath o help y mae cynghorau yn darparu gwasanaethau na fyddent fel arall yn gallu eu darparu ar hyn o bryd ar hyn o bryd ac am y dyfodol rhagweladwy. Canfuom hefyd fod cynghorau'n tueddu i gael systemau comisiynu a chaffael eithaf cymhleth a

biwrocraidd sy'n anodd iawn ar gyfer, fel y dywedodd Nick yn flaenorol, sefydliadau bach iawn nad oes ganddynt ond un, dau, tri aelod o staff yn aml, ac nad oes ganddynt yr amser i fuddsoddi yn y math hwn o broses gaffael biwrocraidd. Felly mae un o'n hargymhellion yn ymwneud â symleiddio hynny, ei symleiddio. Ond hefyd mae'n bwysig iawn bod cyngorau yn ystyried gwerth cymdeithasol wrth gaffael a chomisiynu gwasanaethau. Yn anad dim oherwydd eu dyletswydd o dan y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant ond mae'n rhaid iddynt ystyried mentrau cymdeithasol wrth gomisiynu gwasanaethau cymdeithasol. Rwy'n credu hefyd ei bod yn werth manteisio yn ôl ar bwynt Charles, ar hyn o bryd rydym mewn argyfwng Cost Byw ac wrth gwrs mae hyn yn effeithio ar fentrau cymdeithasol sy'n amlwg yn aml yn rhedeg ar ymylon eithaf tynn beth bynnag, mae pethau fel biliau trydan yn cynyddu yn anodd iawn i'w rheoli.

Charles Rigby: Dim ond i ychwanegu Alex, y peth sydd wir yn fy nharo gyda'r gwaith yw mai nhw yn aml yw'r cyrff gorau i ymgysylltu â phobl ar y lefel gymunedol honno ond oherwydd eu bod yn eithaf di-olwg mewn llawer o'r pethau y mae llywodraeth leol yn eu gwneud, oherwydd yn naturiol mae'n rhaid i lywodraeth leol ganolbwyntio ar y blaenoriaethau mwy, anghenion y darlun mawr a'r math o flaenoriaethu ei fuddsoddiad yn y meysydd hynny. Yn aml, nid ydynt yn deall yr heriau o ddarparu gwaith ar y lefel gymunedol iawn honno ar y stryd. Felly, fel y dywedodd Philippa, mae'r systemau'n seiliedig ar gontractau caffael mawr, gan ddarparu gwasanaethau ar draws ystod o wahanol weithgareddau, gan gael y gwerth gorau am arian, ac mae hynny weithiau'n gweithio er budd menter gymdeithasol. Felly mae'n ceisio dod o hyd i ffyrdd rydych chi'n eu gwerthfawrogi mewn ffordd wahanol iawn ac er ei bod yn gadarnhaol iawn bod Llywodraeth Cymru, i'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant wedi cyflwyno'r gofyniad hwn o dan Adran 16, rhaid i awdurdodau lleol gefnogi twf y sector, rwy'n credu nad yw wedi cael ei ystyried yn ddigon difrifol ar hyn o bryd, mae'n dal ar yr ymylon mewn gwirionedd, felly mae hwn yn faes lle gallech weld llawer mwy o weithgarwch, ac rwy'n dyfalu bod y pandemig wedi rhwystro rhywfaint o hyn, nid wyf yn gwadu hynny. Ond os ydych chi wir eisiau gweld cyfoeth yn cael ei gadw o fewn cymunedau, sef yr hyn rydyn ni'n sôn amdano, mae'n rhaid i chi ddechrau rhoi mwy o bwyslais ar ddatblygu a thyfu mentrau cymdeithasol. Rwy'n credu yn ein hadroddiad ein bod yn tynnu sylw at ddata gwirioneddol amlwg ynghylch y niferoedd mawr sy'n dal i gael eu heithrio o drefniadau contractio llywodraeth leol. Y niferoedd nad ydynt yn gweithio gydag awdurdodau lleol ar hyn o bryd er

gwaethaf darparu gwasanaethau a allai wneud gwahaniaeth gwirioneddol i lawer, llawer o bobl sy'n ei chael hi'n anodd ar hyn o bryd.

Euros Lake: Rwy'n credu y gallech grynhoi'r adroddiad mewn gwirionedd fel yr angen i gwrdd hanner ffordd ac rydym wedi canolbwyntio'n fawr ar sut mae cynghorau'n gwneud hynny neu ddim yn gwneud hynny, fel y digwydd, ac yn amlwg mae rhywfaint o hynny yn ymwneud â bod rhywfaint o bwyslais ar y gwerth cymdeithasol yn eu systemau caffael, mae'n ymwneud â chael arweinyddiaeth dda fel y soniodd Philippa, Fel yr ydym wedi gweld ar hyn o bryd, bron o ran y cyfrifoldebau o fewn awdurdodau lleol, os ydynt yn eistedd o fewn adrannau adfywio a datblygu economaidd, mae'n dipyn o berthynas wael â rhai o'r rhaglenni ehangach sydd ganddynt yn eu lle yn y cyd-destun hwnnw. Yn yr un modd, os yw'n eistedd gyda swyddfeydd a thimau o fewn y gwasanaethau cymdeithasol, ac rydym yn gwybod y pwysau a wynebir yn y timau hynny hefyd, felly yn aml nid yw'n cael ei flaenoriaethu sy'n ein harwain at alw'r cyfle hwn a gollir yn aml.

Philippa Dixon: Yn hollol a dim ond i ychwanegu fy mod i'n credu pan wnaethon ni gynnal arolwg, darganfu mai dim ond tri o'r 21 cyngor a ymatebodd, mai dim ond tri sydd wedi cael aelodau bencampwyr ymroddedig a dim ond chwech oedd â swyddogion ymroddedig. Felly, rwy'n credu pan fydd gennych y diffyg perchnogaeth hwnnw, yn amlwg rwy'n credu bod yr arweinyddiaeth ar y brig yn hynod bwysig ond o ddydd i ddydd bod diffyg perchnogaeth yn golygu nad ydyn nhw'n cael y sylw y gallen nhw ei wneud mewn gwirionedd.

Charles Rigby: Rwy'n credu bod y lleill yn hollol gywir o ran llawer o'r sefydliadau hyn, fel y dywedodd Nick, ar lefel y gymdogaeth a'r stryd honno, maent mewn cysylltiad â'u cymuned mewn gwirionedd. Os ydych chi am fynd yn ôl i'r adroddiad Tlodi a'r mater mawr a'r her, a'r ddealltwriaeth o brofiad pobl, yn aml yw'r arweinwyr cymunedol hyn a fydd â'r mewnwelediadau hynny, a'r doethineb a'r wybodaeth y gall y cyngor wir fanteisio arnynt. Mae bron fel potensial ac adnodd heb ei gyffwrdd yno. Mewn gwirionedd, os caiff ei harneisio, gan weithio gyda'r grwpiau hyn, gall gefnogi mynd i'r afael â materion sy'n ddifrifol ac a welir, fel tlodi. Ond hefyd fel rwy'n siŵr y byddwn yn cyffwrdd ar hyn o bryd, y math o wytnwch ac annibyniaeth hirdymor unigolion lle mae cymunedau'n gofalu am ei gilydd yn hytrach na'r wladwriaeth a'r cyngor sy'n ei wneud drostyn nhw mewn gwirionedd.

Philippa Dixon: Mae hynny'n mynd yn ôl at fy mhwynt cynharach am y peth da am fenter gymdeithasol yw eu bod yn ei greu ac mae ganddyn nhw'r cyfoeth yn eu cymunedau sydd, yn fy marn i, yn rhan hanfodol iawn o hynny. Yn amlwg, maent hefyd yn gwneud rhywbeth mor syml â chreu cyfleoedd gwaith o fewn y cymunedau sydd, fel y dywedodd Charles, yn ymwneud â chreu cymunedau gwydn a chynaliadwy.

Alex Swift: Diolch. Felly fe wnaethon ni sôn am gymuned a hunan-wydnwch yno. I orffen y podlediad hwn heddiw, a allwch chi egluro beth mae'r termau hynny yn ei olygu a pham eu bod yn bwysig yng nghyd-destun yr heriau rydyn ni'n eu hwynebu ar hyn o bryd, fel llymder a chanlyniad y pandemig?

Euros Lake: Mae'n anodd rhoi eich bys ar yr hyn a olygir gan gydnherthedd cymunedol neu hunanddibyniaeth, mae'n debyg y byddai unrhyw ddau gynghorydd yn edrych ar hynny gyda dau ddiffiniad gwahanol hefyd. Pan feddylwch am gyd-destun hyn mewn gwirionedd mae gennych bethau fel y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant sydd â'r pwyslais ar ymyrraeth a hyrwyddo annibyniaeth ar lefel unigol. Yna, mae'n amlwg bod gennych chi'r nod Llesiant Cenedlaethol a datblygu Deddf Cenedlaethau'r Dyfodol, gan edrych ar, wynebu Cymru wydn sy'n canolbwyntio wedyn fwy na thebyg ar agweddau amgylcheddol ohoni. Yna mae gennych bethau fel y Ddeddf Argyfyngau Sifil sy'n canolbwyntio'n wirioneddol ar barodrydd cyrff cyhoeddus ar gyfer argyfyngau. Felly, rhywle rhwng y tri hynny, mae'r ateb rwy'n credu o ran diffinio hyn mor fras ag y gallwch ond mewn gwirionedd mor glir ag y gallwch chi hefyd mewn ffordd nad yw'n ei ddiffinio'n rhy gul ag yr ydym wedi'i weld mewn llawer o achosion, er enghraifft, y Ddeddf Argyfyngau Sifil, os ydych chi'n canolbwyntio gormod ar hynny yna rydych chi'n mynd i golli'r cyfleoedd ehangach i hyrwyddo gwytnwch cymunedol, a helpu pobl i ffynnu o ddydd i ddydd. Ond o ran ei bwysigrwydd, fel y dywedasoch, Alex yn amlwg rydym wedi cael blynyddoedd o gynt, rydym wedi bod â'r galw cynyddol am wasanaethau. Mae gennym boblogaeth sy'n heneiddio yma yng Nghymru, yn y cyfamser yn amlwg cawsom bandemig, mae hynny bellach yn arwain at y chwyddiant newydd, yr Argyfwng Costau Byw, yn y cyfamser pethau fel y targedau heriol, fel targed Sero Net 2030 er enghraifft. Nid ydynt yn mynd i ffwrdd, ac nid yw materion cymdeithasol enfawr fel tlodi, yr ydym yn sôn amdanynt y bore yma. Felly yr hyn y mae'n ei olygu mewn gwirionedd yw eu bod yn gorfod gwario arian dim ond i sefyll yn llonydd, heb sôn am gwrdd â'r heriau enfawr hyn. Felly mewn gwirionedd mae'n berwi i lawr i gael dull gwahanol a chael y newid elfennol hwnnw i fynd ati os oes

ganddyn nhw unrhyw obaith o fyw ar y ffrynt hynny. Rwy'n credu bod rhai o'r gwendidau a ganfuom ac a amlygwyd yn yr adroddiad yn deillio o sut mae cynghorau'n diffinio gwytnwch neu ddim yn ei ddiffinio mewn gwirionedd, oherwydd mae'n golygu bod hynny mewn poced o weithgaredd yr ydym wedi dod ar ei draws ac wedi gwneud gwaith da. Ond maen nhw'n tueddu i aros fel pocedi o weithgaredd da sydd ddim wir yn cyfrannu at ddarlun mwy oherwydd nad yw'r darlun mwy hwnnw yn cael ei ddiffinio mewn unrhyw ffordd gan gynghorau ar hyn o bryd. Felly dyna rai o'r negeseuon allweddol rydyn ni wedi'u hamlygu yn yr adroddiad ac wedi argymhell bod cynghorau wir yn myfyrio ar sut mae eu rôl yn newid yng nghyd-destun newid cymdeithas.

Charles Rigby: Rwy'n credu bod hynny'n bwysig iawn. Mae'n debyg bod cymaint o wahanol feysydd o anghenion pobl yn cael eu diwallu a'u darparu ar eu cyfer gan grwpiau cymunedol nad ydym yn ymwybodol ohonynt oherwydd fel y dywedodd Euros eu bod yn bocedi bach ac mae'r newid mewn meddylfryd sy'n ofynnol o safbwynt cyngor yn llai o fod yn weithredwr uniongyrchol a mwy o fod yn gefnogwr, i wneud y rhain nid yn unig pocedi ond dod â nhw at ei gilydd fel bod cymunedau eu hunain yn cefnogi eu hunain Rwy'n credu bod hynny'n gryf iawn neges sy'n dod drwodd gyda'r adroddiad ond sydd hefyd fel bod y lleill wedi mynegi, yn enwedig mewn angen ar hyn o bryd yn dod oddi ar gefn pandemig, yr Argyfwng Costau Byw a'r pwysau anochel ar gyllid cyhoeddus y bydd hynny'n arwain ato.

Alex Swift: Yn hollol ac o ran pam nawr mae'n debyg eich bod wedi sôn am yr achos gorau oll mewn gwirionedd, sef y pandemig ei hun ac mae'n dangos bod cynghorau yn dechrau o'r dechrau gydag unrhyw un o hyn, rydym wedi gweld y gallant weithio mewn ffyrdd gwahanol iawn fel y gwnaethant yn y pandemig ac yn yr un modd felly y gall cymunedau lle rydyn ni wedi'u gweld yn camu a chefnogi ei gilydd drwy gyfnod anodd iawn, Felly, mae'n debyg mai nawr yw'r amser i fanteisio ar hynny a chanolbwyntio ar ddyfodol gwahanol a ffordd wahanol o weithio cyn colli'r cyfle.